

Pramogos ir politika, arba Peliukas Mikis „prie Smetonos“

Apie Audriaus Dambrausko disertaciją „Kinematografinė kultūra Lietuvoje, 1926–1944 m.: tarp pramogos ir ideologijos“ ir jos gynimą / Entertainment and Politics, or Mickey Mouse in the „Time of Smetona“ (on Audrius Dambrauskas’ thesis „Film Culture in Lithuania, 1926–1944: Between Entertainment and Ideology“)

Tomas Vaitelė

Vilniaus universitetas
Istorijos fakultetas
El. paštas: tomas.vaitele@if.stud.vu.lt

Populiariosios kultūros sklaida bei įtaka – dažnai pasitaikanti tema studentų darbuose. Dažniausiai šie tyrimai apsiriboja septinto–devinto dešimtmečio sovietiniu laikotarpiu Lietuvoje. Gerokai rečiau popkultūros tyrinėtojų dėmesio sulaukia tarpukario laikotarpis, kurio populiariaji herojai Charlie Chaplinas, Tarzanas ar Walto Disney’aus Peliukas Mikis rasdavo kelią per cenzūros filtrus ir patekdavo į Lietuvos kino teatrų ekranus „prie Smetonos“.

Paskutinę dieną prieš antrojo visuotinio karantino pradžią – lapkričio 6-ąją – Vilniaus universiteto Istorijos fakultete Audrius Dambrauskas gynė disertaciją „Kinematografinė kultūra Lietuvoje, 1926–1944 m.: tarp pramogos ir ideologijos“. Darbo chronologija reiškia pretenziją į itin platų užmojį, kuris apima tris kardinaliai skirtingas epochas. Dar įžanginėje posėdžio pirmininko dr. Aurelijaus Giedos kalboje šios disertacijos užmojis buvo minėtas kaip netradicinių rėmų bei punktyrų, nepamirštas ir tyrėjo įdirbis mokslo populiarinimo srityje. Ambicingą užmojį ir netradicinius disertacijos rėmus dr. A. Gieda susiejo su doktoranto interesais alternatyviosios kultūros srityje, kurie galėjo padiktuoti tiek temos pasirinkimą, tiek netradicinę jos prieigą.

Į ilgą savo pristatymo kalbą Audrius Dambrauskas bandė sudėti kone visą disertacijos medžiagą, kurios lūžiai išsimėtę skirtingose epochose Nuo Antano Smetonos ir valstybės aparato požiūrio į kiną iki nacistinės okupacijos vokiškųjų pramoginių filmų. Nuo kino teatrų steigimosi, garsinio kino iššūkių tarpukario Lietuvos kino teatrų savininkams iki sovietmečiu vykdyto kino teatrų nacionalizavimo. Skirtingų laikotarpių sukury-

je A. Dambrauskas laviruoja tarp tyrimo gylio ir akademiniam darbe dosniai įterpiamų plačiąją visuomenę galinčių sudominti detalių. Pavyzdžiui, atskiro dėmesio vertas faktas, kad baltarusių filmui apie Kostą Kalinauską patyrus sėkmę, spaudoje buvo svarstoma kurti vaidybinį filmą apie Vytautą Didįjį, kurio kūrėja taptų Sovietų Sąjunga (l. 165). Arba vien ko verta dar negirdėta Lietuvos ir Lenkijos politinių įtampų analizė, kuri reikėsi išpuoliais prieš lenkiškus filmus demonstruojančius kino teatrus Lietuvoje (l. 130–151).

Disertacijos medžiaga orientuojasi į keturias kryptis: 1. kino teatrų tinklas ir kaita; 2. kokie filmai rodyti Lietuvoje; 3. kino periodikos ir literatūrinės krypties tyrimas; 4. įtaka ir recepcija, kuri rodė, kaip Lietuvoje funkcionavo kino filmai. Tyrime nevengiama žengti ir į išsamiai nagrinėtą tarptautinių santykių lauką – per kiną atskleidžiami dviprasmiški santykiai su Sovietų Sąjunga, Lenkija ar Vokietija. Propagandinio sovietinio kino flagmanas, Lietuvos kino teatruose demonstruotas 1926 m., Sergejaus Eizenšteino filmas „Šarvuotis Potiomkinas“ dalijo visuomenę į dvi dalis. Nors suprasta, kad šis ir dauguma kitų Lietuvoje demonstruojamų sovietinių filmų yra propagandiniai, bet, siekiant palaikyti draugiškus santykius, jie nebuvo drausti. A. Dambrauskas teigia, kad sovietinė kino produkcija buvo priimama gerokai palankiau nei lenkiškoji.

Politinės perturbacijos keitė kino repertuarą ar kino teatrų savininkus. A. Dambrauskas savo disertacijoje daro išvadą, kad didžiausia įvairovė fiksuota būtent tarpukario laikotarpiu, o okupacijų metu importuoti propagandiniai filmai nesulaukė tokio dėmesio kaip pramoginiai. Greta to formuojama ir išvada, kad „prie Smetonos“ į kiną pirmiausia žiūrėta kaip į pajamų šaltinį: „Kinas Lietuvoje buvo žingsnis į verslo, o ne į mūzų galimybę.“ Kaip ir galima suprasti iš chronologinių ribų – daugiausia tyrėjo žvilgsnio sulaukia būtent tarpukario laikotarpis.

Po išsamios įžanginės kalbos, pristačiusios ne tik tyrimo objektą, bet ir įdomiąsias jo dalis, atėjo metas kitai svarbiai gynimo daliai – oponentų pasisakymams. Kaip vėliau teigs darbo vadovas dr. Nerijus Šepetys, šį kartą surinkta geriausia įmanoma kino tyrėjų Lietuvoje komisija – prof. Natalija Arlauskaitė, dr. Lina Kaminskaitė-Jančorienė, dr. Anna Mikonis-Railienė ir dr. Aurimas Švedas.

Dr. Lina Kaminskaitė-Jančorienė kaip pagrindinę problemą išskyrė tyrėjo siekį atrasti „kuo daugiau“, kuris kartais užstoja atliekamo tyrimo gylį. Anot jos, skirtingų laikotarpio dinamikų kontekste pritrūko ir tarptautinio konteksto, tačiau prie išskirtinių disertacijos pranašumų minimas detalus Klaipėdos krašto kino padėties tyrimas. Prof. Natalijos Arlauskaitės nuomone, didžiausias šio teksto pranašumas – situacijos analizė politinio kismo kontekste, tačiau ji pasigedo svaresnių teorinių argumentų. Recenzentei visiškai nekėlė klausimų doktoranto gebėjimas kruopščiai analizuoti šaltinius, tačiau kiek problemiškas pasirodė statistikos įtraukimas į tyrimą. Dr. Anna Mikonis-Railienė pažymėjo tyrime rūpestingai išskirtą regioninę analizę ir pagyrė ambicingo mokslinio sumanymo įgyvendinimą. Tiesa, mokslininkė pasigedo aiškesnės kino kaip pramogos funkcionavimo argumentacijos. Tuo metu dr. Aurimas Švedas milijono spaudos ženklų apimties darbe pasigedo dar bent šimto puslapių, kurie liko juodraščiuose.

Išsakius didesnius ar mažesnius trūkumus bei pranašumus kalbėjęs dr. Aurelijus Gieda tarytum konstatavo kolektyvinę komisijos nuomonę, kad atlikto darbo vertė nekelia

abejonių, tačiau kai kur pasigedo aiškinančio „užkadrinio balso“. Darbo vadovo dr. Nerijaus Šepečio kalba neapsiėjo be asmeninių atsiminimų apie doktoranto pomėgį knygai ir tai, kad tekstas nuo pradžių buvo dėliojamas ne tik disertacijos pavidalu, bet ir turint lūkesčių publikuoti jį kaip platesnei visuomenei prieinamą knygą. Pirmiau minėtų akademių „uogelių“ įterpimas į mokslinį tyrimą tokius lūkesčius tik patvirtina.

Tris valandas trukusi ceremonija baigėsi be didesnės intrigos ir vienbalsiu rezultatu. Dar recenzentų kalbose minėtas „nekeliantis abejonių tyrimas“ doktorantą pavertė daktaru, o ne kartą nuskambėjęs lūkestis, kad tyrimo medžiaga turi pasirodyti ir plačiajai visuomenei prieinamu knygos formatu, tikėtina, išsipildys artimiausiu metu papildant tyrimą A. Švedo akcentuotu „dar šimtu puslapių“, kuris spalvingam kino sklaidos tyrimui suteiktų daugiau įdomių detalių ir vadinamųjų „uogelių“. Prisimenant paties (dabar jau) daktaro A. Dambrausko tyrimo pradžioje aplinkinių girdėtas abejones „o ką čia rašyti apie tuos kelis filmus prie Smetonos“, reikia pažymėti, kad tokių stereotipų įveika ir gebėjimas pažvelgti į problemą originaliai šiame doktorantūros cikle atnešė itin detalių ir naujovišką žvilgsnį į populiariosios kultūros terpę „prie Smetonos“ ir Antrojo pasaulinio karo tragedijų kontekste.